

Орислава Іванівна ГРАФСЬКА

доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри готельно-ресторанного бізнесу
Львівського державного університету фізичної культури імені І. Боберського
ORCID ID: 0000-0002-8134-3771
E-mail: grafskayaorislava@gmail.com

Олександр Олександрович ГАЛАЧЕНКО

доктор економічних наук, професор, професор кафедри підприємництва та управління
Міжрегіональної академії управління персоналом
ORCID ID: 0000-0003-2776-1777
E-mail: o.galachenko@gmail.com

Наталія Іванівна МОІСЄЄВА

доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського
спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін, Харківський національний
технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка
ORCID ID: 0000-0001-6349-7892
E-mail: n.i.moiseeva1@gmail.com

Тарас Ігорович ПЕРЕГІНЯК

Студент спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» Львівського
університету бізнесу та права
ORCID ID: 0000-0001-8391-5684
E-mail: uzzhff@gmail.com

**ОСНОВНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ТУРИСТИЧНО-
РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ**

Графська О. І., Галаченко О. О., Моїсєєва Н. І., Перегіняк Т. І. Основні детермінанти формування потенціалу туристично-рекреаційної сфери. *Український журнал прикладної економіки*. 2021. Том 6. № 2. С. 30 – 40.

Анотація

Вступ. *Можливості формування потенціалу туристично-рекреаційної сфери регіонів України залежать від багатьох чинників мега-, макро-, мезо- та мікрохарактеру, які створюють передумови і середовище для реалізації конкурентоспроможних стратегій підприємств туристичної індустрії, їх тривалого та ефективного функціонування.*

Метою статті є дослідження особливості формування потенціалу туристично-рекреаційної сфери України.

Результати. *У статті проаналізовано основні макрочинники впливу на розвиток потенціалу туристично-рекреаційної сфери регіонів, серед яких можна виділити такі: природно-географічні, економічні, соціально-демографічні, інституційні, науково-технічні чинники. Визначено залежність розвитку туристично-рекреаційної сфери регіонів України (за ВДВ) від привабливості туристичної інфраструктури та від окремих елементів інфраструктурного забезпечення. Висвітлено тенденції взаємозалежностей основних показників розвитку туристично-рекреаційної сфери регіонів України та тенденції основних показників розвитку туристично-рекреаційної сфери регіонів України за період. Відображено залежність ефективності використання туристично-рекреаційного потенціалу та атрактивності туристично-рекреаційної сфери регіонів України.*

Висновки. *У статті побудована кореляційна матриця залежності чинників формування потенціалу туристично-рекреаційної сфери регіонів України, яка показує кореляційні залежності багатьох факторів, що впливають на формування туристичного потенціалу регіонів. Визначено основні глобальні тенденції роз-*

витку світового ринку туристичних послуг, від яких залежать вектор і можливості формування потенціалу туристично-рекреаційної сфери регіонів України з огляду на критерій стратегічної конкурентоспроможності і мету розширення масштабів розвитку та інтеграції туристичної індустрії в міжнародний ринок туристичних послуг.

Ключові слова: туризм, туристично-рекреаційна сфера, потенціал, інновації.

Oryslava HRAFSKA

Doctor of Economics, Associate Professor, Associate Professor of Department of Hotel and Restaurant Business, Lviv State University of Physical Culture named after I. Bobersky

Oleksandr HALACHENKO

Doctor of Economics, Doctor of Economics of the Department of Entrepreneurship and Management of the Interregional Academy of Personnel Management,

Nataliia MOISIEIEVA

Doctor of Economics, Associate Professor,
Head of Department UNESCO Chair for «Philosophy of Human Communication», Social and Humanity Sciences, Petro Vasylenko Kharkiv National Technical University of Agriculture

Taras PEREHINYAK

Student of Specialty «Finance, Banking and Insurance», Lviv University of Business and Law

MAIN DETERMINANTS OF POTENTIAL OF THE TOURIST AND RECREATION SPHERE

Abstract

Introduction. Possibilities of forming the potential of the tourist and recreational sphere of Ukraine's regions depend on many factors of mega-, macro-, meso- and micro-character, which create preconditions and environment for the implementation of competitive strategies of tourism industry enterprises, their long-term and effective functioning.

The purpose of the article is to study the peculiarities of formation of the potential of Ukraine's tourist and recreational sphere.

The results. The article analyzes the main macro-factors influencing the development of the potential of the tourist and recreational sphere of the regions, among which there are natural-geographical, economic, socio-demographic, institutional, scientific and technical factors. The dependence of the development of the tourist and recreational sphere of Ukraine's regions on the attractiveness of the tourist infrastructure and on certain elements of the infrastructural provision is determined. The tendencies of interdependence of the main indicators of development of the tourist and recreational sphere of Ukraine's regions and the tendencies of the main indicators of the development of the tourist and recreational sphere of Ukraine's regions for the period are highlighted. The dependence of the efficiency of the use of tourist and recreational potential and the attractiveness of the tourist and recreational sphere of Ukraine's regions is shown.

Conclusions. The article constructs a correlation matrix of dependence of factors of formation of tourist-recreational sphere potential of Ukraine's regions, which shows correlation dependences of many factors influencing formation of tourist potential of regions. The main global trends of the world market of tourist services are determined, on which the vector and possibilities of formation of tourist and recreational sphere potential of Ukraine's regions considering criterion of strategic competitiveness and the purpose of expansion of scales of development and integration of the tourist industry in the international market of tourist services depend.

Keywords: tourism, tourist-recreational sphere, potential, innovations.

JEL classification: H72; Q15

Вступ

Можливості формування потенціалу туристично-рекреаційної сфери регіонів України залежать від багатьох чинників мега-, макро-, мезо- та мікрохарактеру, які створюють передумови і середовище для реалізації конкурентоспроможних стратегій підприємств туристичної індустрії, їх тривалого та ефективного функціонування. Звичайно, найперше економічна результативність і успішність діяльності підприємств туристично-рекреаційної сфери у конкурентному середовищі обумовлюється їх здат-

---

ністю створювати конкурентоспроможний туристичний продукт на внутрішньому та міжнародному ринках туристичних послуг в умовах їх інформаційної насиченості.

Мета та завдання статті

Метою статті є дослідження особливості формування потенціалу туристично-рекреаційної сфери України.

Виклад основного матеріалу

Проте можливості формування потенціалу туристично-рекреаційної сфери регіонів залежать від глобальних тенденцій розвитку світового ринку туристичних послуг, ріст якого зумовлений, з одного боку, зростанням їх попиту, з другого, – ростом пропозиції. До причин зростання попиту варто віднести: зростання мобільності населення планети; збільшення доходів і зменшення вільного часу сучасної людини; підвищення стандартів життя в розвинутих країнах світу; відкритість зовнішнього світу (особливо відчутним є фактор для країн пострадянського простору); соціально-психологічну переорієнтацію населення на комфорт і пізнання культурних цінностей; посилення ролі туристичних послуг для підтримки іміджу особи та ін. Зростання пропозиції спричинений здебільшого розвитком підприємництва, зумовленим високим рівнем обіговості та рентабельності капіталу сфери, її конкурентним потенціалом [1]. Ці чинники є визначальними, якщо, формуючи потенціал туристично-рекреаційної сфери регіонів, ми керуємось критерієм стратегічної конкурентоспроможності і ставимо за мету розширення масштабів розвитку та інтеграції туристичної індустрії в міжнародний ринок туристичних послуг.

Чинники впливу на формування потенціалу туристично-рекреаційної сфери регіонів є достатньо багатоаспектні, які з трансформацією суспільно-економічних процесів і розвитком технологій змінюють свою пріоритетність. Серед макрочинників впливу на розвиток потенціалу туристично-рекреаційної сфери регіонів можна виділити такі [2-6]:

1) *природно-географічні* (економіко-географічне положення, транспортне положення, особливості рельєфу, доступність до головних транспортних магістралей, вихід до моря, наявність природних ресурсів на території та доцільність їх видобування);

2) *економічні* (загальне зростання чи спад економіки (впливає на доходи населення, рівень платоспроможності покупців туристичних послуг, а значить – на структуру туристичних продуктів); міжнародний поділ праці, близькість до світових ринків, діяльнісно-видова структура економіки, рівень і темпи інфляції, коливання курсу національної валюти щодо валют інших країн, інноваційна система, раціональна зайнятість населення, рівень оподаткування (необхідно враховувати не тільки оподаткування доходів турфірми як резидента країни, а й величину місцевих податків і зборів, які має сплачувати турист за проживання в певному місті згідно з обраним маршрутом); якість життя населення, транспортне забезпечення, розподіл інвестицій, відсоткова банківська ставка (визначає доступність кредитних ресурсів для туроператорів); забезпеченість кваліфікованими кадрами, рівень економічної безпеки та ін.);

3) *соціально-демографічні* (характеризують зміну структури населення за віковими, національними, кваліфікаційними ознаками, рівнем освіти, доходів, споживацькими перевагами тощо – рівень доходів і якість життя населення, освітній і кваліфікаційний рівні населення регіону в контексті послуг туристичної фірми як з позицій залучення до обслуговування туристів, так і з погляду потенційного їх споживання; вікова й демографічна структура за рівнем доходів і споживчими перевагами дає змогу оцінити потенціал розвитку окремих видів туризму (сімейного, молодіжного, пляжного тощо); народжуваність, збільшення тривалості життя (туристи «третього віку»), міграційна активність населення (просторова мобільність робочої сили), формування мобільного стереотипу життя, охорона довкілля, охорона здоров'я та ін.);

---

4) *інституційні* (дієвість інституційних (регуляторних) механізмів, що формують правила економічної діяльності (унеможлиблює або, навпаки, робить поширеною практику обслуговування туристів за тіншовими схемами або з порушенням ліцензованих умов розміщення, перевезення чи екскурсійного обслуговування туристів, що може впливати на рівень конкуренції між операторами, що дотримуються різних правил роботи з партнерами; водночас це впливає і на рівень дотримання угод у межах партнерської мережі); нормативно-правове забезпечення діяльності бізнесу, адміністративний статус поселення, верховенство права, дотримання традицій і норм у веденні господарства, рівень довіри, громадянська активність, НТП, готовність до інновацій, розвиненість неформальних інститутів у суспільстві, рівень корумпованості державних службовців тощо);

5) *науково-технічні чинники* (врахування менеджерами туристичних підприємств рівня і тенденцій техніко-технологічного розвитку і того, як його досягнення використовуються конкурентами. Глобалізація інформаційного простору, стрімке поширення спеціалізованих і багатофункціональних інформаційних технологій відкрили нові можливості при вирішенні багатьох управлінських завдань, особливо у сфері проектування туристичних продуктів і надання туристичних послуг. З одного боку, це спрощує роботу з клієнтами, дає змогу персоналізувати їх потреби у структурі туристичного продукту, і тим самим розширювати коло споживачів. З другого боку, навпаки, розвиток інформаційних технологій зменшує попит на послуги спеціалізованих фірм, оскільки потенційні клієнти можуть самостійно формувати туристичні продукти, керуючись власними вподобаннями і наявною інформацією з глобальної мережі: про транспортне сполучення, готелі, заклади харчування екскурсійні бюро, режим роботи музеїв чи інших туристичних локацій).

На сьогодні важливим маркером формування потенціалу туристично-рекреаційної сфери регіонів і країни загалом є обсяги обслуговування іноземних громадян, для яких визначено такі тенденції [7]:

- ✓ значне розширення ринку авіап перевезень (прихід та/або повернення на український ринок авіакомпаній (Wizz Air, Emirates, Vueling Airlines, Qatar Airways, El Al, Flydubai, Air Arabia, Alitalia тощо);

- ✓ формування національного low cost – перевізника Sky Up);

- ✓ зростання автомобільних перевезень у міжнародному сполученні;

- ✓ запровадження біометричних технологій та електронних віз і активізація діяльності державних органів влади щодо спрощення/відміни візових режимів з окремими країнами та навпаки – посилення біометричного контролю на кордонах країни щодо громадян окремих держав;

- ✓ запровадження інноваційних технологій (спеціалізовані сайти та портали (TripMyDream, ZruchnoTravel), мобільний додаток «Турист України», туристичний хакатон);

- ✓ започаткування діяльності щодо створення регіональних туристичних продуктів «Україна – Туреччина», «Україна – Грузія»;

- ✓ активізація промоції туристичних можливостей України за кордоном і для зарубіжних партнерів.

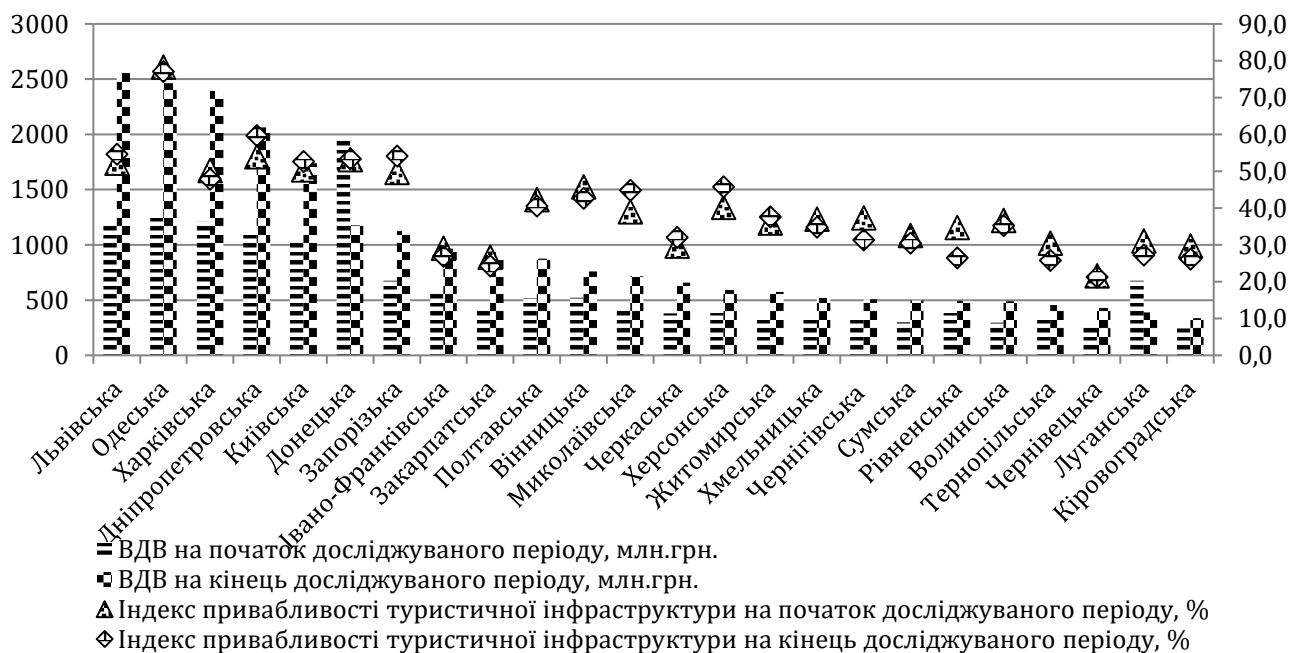
Зазначені тенденції розвитку туристичної індустрії та формування потенціалу туристично-рекреаційної сфери у розвитку регіонів нерозривно пов'язані з таким визначальним чинником як ефективна сучасна туристична інфраструктура.

Інфраструктуру туризму розглядають як комплекс видів діяльності щодо створення умов для реалізації туристичних послуг і як сукупність різноманітних об'єктів, що використовуються для задоволення потреб туристів. А в сприянні задоволенню туристичних потреб і можливостях здійснити необхідні споживчі витрати туристом вбачають головну мету розвитку туристичної інфраструктури [8]. Наявність розвиненої туристичної інфраструктури регіонів України є визначальним чинником

нарощення потенціалу туристично-рекреаційної сфери у їх соціально-економічному розвитку, адже не лише впливає на потреби і попит споживачів туристичних послуг, але і посилює конкурентні позиції підприємств туристичної індустрії, а отже і їх результативність функціонування та соціально-економічний ефект у розвитку регіонів.

Аналіз діяльності туристично-рекреаційної сфери здійснено з інтервалом часового лагу 5 років, а саме основні дослідження проведено за 2013-2018 роки. Так, оцінка розвитку туристично-рекреаційної сфери регіонів України (за ВДВ) у досліджуваній період (рис. 1) вказує на її залежність від привабливості туристичної інфраструктури. Найвищі обсяги створеної та нарощеної доданої вартості в туристично-рекреаційній сфері характерні для Львівської, Одеської, Харківської, Дніпропетровської та Київської областей, що позитивно корелює з вищим індексом привабливості туристичної інфраструктури.

Як бачимо з рис. 1, економічний потенціал туристично-рекреаційної сфери регіонів України знижується прямо пропорційно з рівнем привабливості туристичної інфраструктури. Лише Івано-Франківська та Закарпатська області випадають з загальної кореляційної залежності, адже залишають за собою вищі обсяги та приріст ВДВ за порівняно низького індикатора привабливості туристичної інфраструктури. Це пояснюється тим, що потенціал туристично-рекреаційної сфери цих регіонів підсилюється іншими чинниками, зокрема природно-кліматичними, бальнеологічними, а низький рівень нерозвиненості інфраструктури туристичних послуг зумовлений нижчим коефіцієнтом використання місткості колективних засобів розміщення, недостатнім забезпеченням автомобільними дорогами загального користування з твердим покриттям.

Рис. 1. Залежність розвитку туристично-рекреаційної сфери регіонів України (за ВДВ) від привабливості туристичної інфраструктури

Джерело: розраховано автором.

На сьогодні особливого значення набуває адаптація вітчизняної туристичної інфраструктури до міжнародних вимог щодо маркування, оцінки відповідності категоріям, складу обов'язкових послуг і якості обслуговування, тобто приведення об'єктів інфраструктури (готелі, ресторани, кафе, культурні заклади, магазини, спортивні майданчики, ігрові майданчики, об'єкти побутового обслуговування тощо) до вимог певного рівня, який буде зрозумілий для туриста та буде відповідати його очікуванням [9].

Дослідження вказало також на існування прямої залежності між рівнем розвитку туристично-рекреаційної сфери регіонів України (за ВДВ) у 2018 р. і забезпеченням

конференц-залами і кількістю абонентів Інтернет з наданням широкосмугового безпроводового доступу як основними елементами формування туристичної інфраструктури (рис. 2). Водночас відсутній прямий зв'язок між рівнем створеної ВДВ у туристично-рекреаційній сфері регіонів і кількістю місць у санаторно-курортних та оздоровчих закладах, довжиною автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям. У першому і в другому випадку це свідчить про низьку якість цих складових інфраструктурного забезпечення розвитку туристично-рекреаційної сфери регіонів України, а отже неефективне використання цього інфраструктурного потенціалу.

Рис. 2. Залежність розвитку туристично-рекреаційної сфери регіонів України (за ВДВ) від окремих елементів інфраструктурного забезпечення

Джерело: розраховано автором на основі [10].

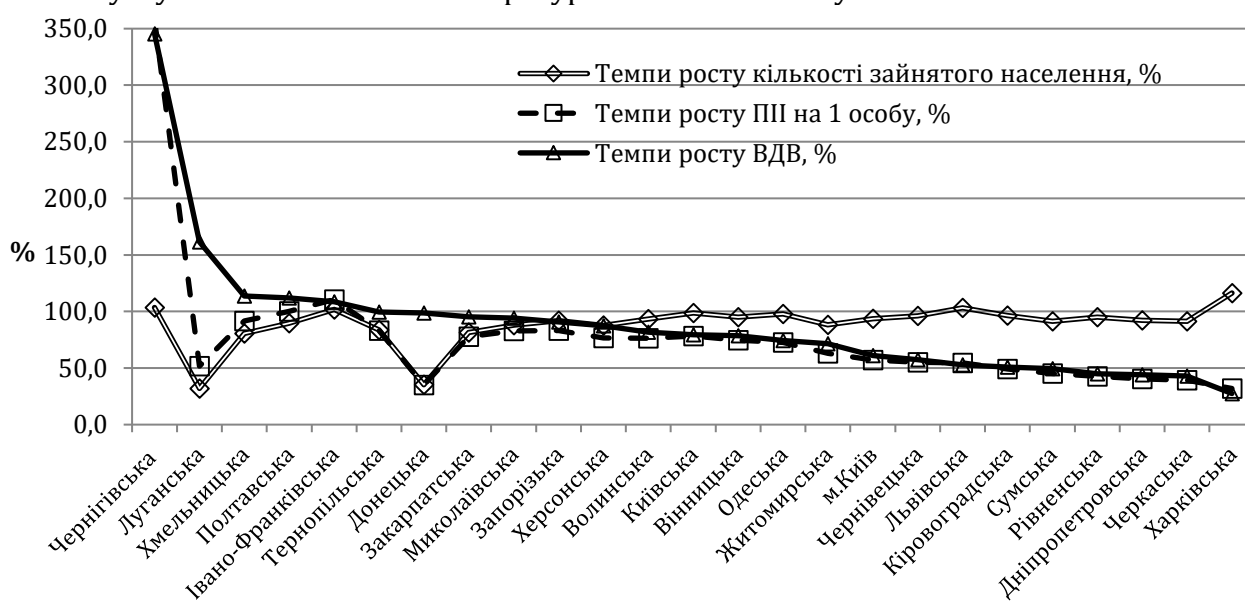
Україна має розвинуту мережу автомобільних доріг і залізниць, аеропортів, річкових і морських портів. Авіаційний, автомобільний, залізничний, річковий і морський транспорт здатні забезпечити перевезення туристів з резервом транспортних потужностей на деяких видах транспорту. Саме тому транспортні шляхи України мають відповідати міжнародним вимогам і надавати можливість здійснювати перевезення швидко, безпечно, надійно і комфортно. Не менш важливою складовою інфраструктури є наявна мережа прикордонних переходів з країнами-сусідами, її розширення та сервісне облаштування. Неможливий розвиток туризму без системи зв'язку і комунікацій, функціонування різноманітних служб сервісу, розвитку громадського харчування і побутового обслуговування, організації культурно-розважального обслуговування. Актуальною для України залишається проблема водопостачання та каналізації населених пунктів і передусім рекреаційних центрів [11]. Питання розбудови інфраструктурного забезпечення регіонів України потребує залучення значних інвестиційних ресурсів, у т.ч. на основі концесії, ефективного використання яких у перспективі активізує туристичний попит і підвищить рівень конкурентоспроможності туристичного продукту на регіональних і локальних ринках, а також підвищить потенціал туристично-рекреаційної сфери як окремих регіонів, так і країни загалом.

Аналіз тенденцій зміни та взаємозалежностей основних показників розвитку туристично-рекреаційної сфери регіонів України за досліджуваний період вказав на такі закономірності (рис. 3):

– Чернігівська область характеризується найвищою динамікою зростання туристично-рекреаційної сфери як за темпами збільшення ПІІ на одну особу, так і ВДВ,

проте цей розвиток не забезпечив відповідне створення нових робочих місць у туристичній індустрії, адже темп зростання зайнятості в туристично-рекреаційній сфері був порівняно низьким. Подібна ситуація в Івано-Франківській, Полтавській і Хмельницькій областях (але значно нижчі, ніж в Чернігівській області темпи росту ВДВ), проте лише в Івано-Франківській області розвиток туристично-рекреаційної сфери спостерігається за всіма аналізованими показниками;

– у тих регіонах, де характерні темпи спаду ВДВ у туристично-рекреаційній сфері, зайнятість залишається на тому ж рівні або спадає значно нижчими темпами, що пов'язано з неефективною діяльністю у сфері надання туристично-рекреаційних послуг, неформальною зайнятістю на ринку туристичних послуг або ж значним обсягом тіньової економічної діяльності в туристичній індустрії. Водночас у цих регіонах темпи спаду ВДВ тісно корелюють з темпами спаду прямих іноземних інвестицій (Запорізька, Волинська, Київська, Вінницька, Одеська, Житомирська, м. Київ, Чернівецька, Львівська, Кіровоградська, Сумська, Рівненська, Дніпропетровська, Черкаська, Харківська області). Це говорить про залежність розвитку туристично-рекреаційної сфери від іноземного капіталу в умовах нестачі власних ресурсів вітчизняних суб'єктів економіки.

Рис. 3. Тенденції взаємозалежностей основних показників розвитку туристично-рекреаційної сфери регіонів України за досліджуваний період

Джерело: розраховано автором на основі [10].

Кореляційна матриця залежності чинників формування потенціалу туристично-рекреаційної сфери регіонів України (табл. 1) показує, що наявність пам'яток культурної спадщини національного значення, занесених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, а також чисельність іноземних туристів, обслужених туроператорами та турагентами, забезпеченість конференц-залами тісно корелює з основними показниками розвитку туристично-рекреаційної сфери регіонів України у 2018 р., а саме обсягами капітальних інвестицій у цій сфері, прямими іноземними інвестиціями на 1 особу, валовою доданою вартістю у туристично-рекреаційній індустрії в розрахунку на 1 особу, середньообліковою чисельністю штатних працівників суб'єктів туристичної діяльності та обсягами туристичного збору.

Водночас кількість пам'яток, внесених до списку спадщини ЮНЕСКО, а також пам'яток, створених до XVI ст. на сьогодні належним чином не примножує потенціал розвитку туристично-рекреаційної сфери в економіці регіонів України.

Перспектива нарощення потенціалу туристично-рекреаційної сфери регіонів України залежить не лише від капіталовкладень у розбудову туристичної інфраструктури, а й

від сприятливості інституційного середовища розвитку бізнесу, дієвості регуляторних механізмів і правил на ринку туристичних послуг, що знижує тіньову практику обслуговування туристів, створює рівні конкурентні можливості між туроператорами тощо. І на сьогодні існує проблема високого рівня тінізації туристичної індустрії, який супроводжується мінімізацією податкового навантаження на дрібних учасників ринку, а також значним недоотриманням цільових відрахувань, які могли б послужити основою бюджетного фінансування розвитку, необхідного для сектору інфраструктури. Обсяг туристичного збору в Україні у 2018 р. залишається в межах 90,6 млн грн, а загальний обсяг податкових надходжень від юридичних і фізичних осіб, пов'язаних з туристично-оздоровчою діяльністю, за даними ДФС, становили близько 5960 млн грн. Водночас спостерігається вкрай нерівномірний міжрегіональний розподіл цих доходів, який обмежує фінансування інфраструктури в регіонах з найбільшою потребою. Так, близько 30% усього туристичного збору, який надходив до місцевих бюджетів країни, у 2018 р. припало на Київ, 18% – на Львівську область, 14,5% – на Одеську [12]. Наприклад, дев'ять регіонів отримали близько 1 млн грн на рік, а окремі обмежувалися кількома сотнями тисяч.

Таблиця 1. Кореляційна матриця залежності чинників формування потенціалу туристично-рекреаційної сфери регіонів України

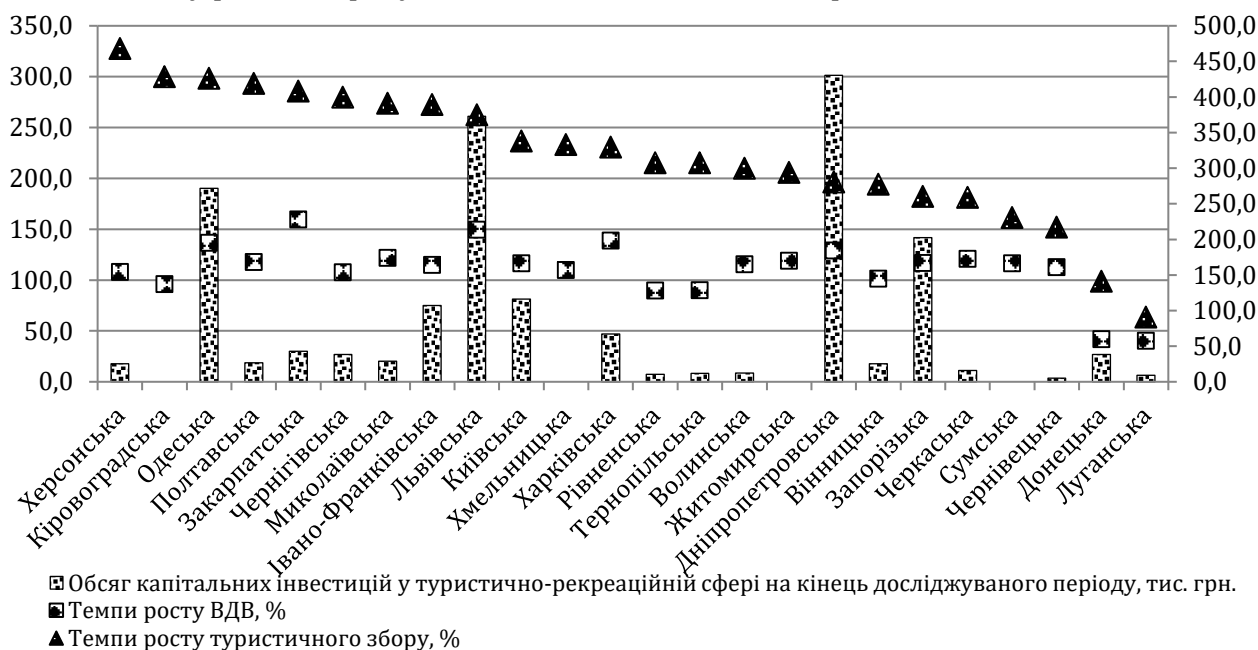
	Кількість іноземних туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, осіб	Кількість пам'яток культурної спадщини національного значення, занесених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України	Кількість пам'яток, створених до XVI ст.	Кількість пам'яток, внесених до списку спадщини ЮНЕСКО	Кількість конференц-залів, од.	Кількість місць в санаторно-курортних та оздоровчих закладах, тис. місць	Довжина автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям, тис. км	Кількість абонентів Інтернет з наданням широко- смугового безпроводового доступу, тис. осіб	Обсяг капітальних інвестицій у туристично-рекреаційній сфері, тис. грн	ППІ на 1 особу, дол. США	Валова додана вартість у туристично-рекреаційній сфері в розрахунку на 1 особу, грн	Середньооблікова кількість штатних працівників суб'єктів туристичної діяльності, осіб
Кількість пам'яток культурної спадщини національного значення, занесених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України тощо	0,902	1										
Кількість пам'яток, створених до XVI ст.	0,261	0,579	1									
Кількість пам'яток, внесених до списку спадщини ЮНЕСКО	0,21	0,105	-0,129	1								
Кількість конференц-залів, од.	0,909	0,839	0,313	0,225	1							
Кількість місць у санаторно-курортних та оздоровчих закладах, тис. місць	-0,067	-0,095	0,141	0,042	0,154	1						
Довжина автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям, тис. км	-0,442	-0,319	-0,049	-0,17	-0,229	0,213	1					
Кількість абонентів Інтернет з наданням широко- смугового безпроводового доступу, тис. осіб	0,42	0,364	0,061	0,22	0,656	0,533	0,286	1				
Обсяг капітальних інвестицій у туристично-рекреаційній сфері, тис. грн	0,97	0,872	0,254	0,252	0,939	0,072	-0,337	0,547	1			
ППІ на 1 особу, дол. США	0,969	0,903	0,302	0,148	0,922	-0,022	-0,354	0,464	0,975	1		
Валова додана вартість у туристично-рекреаційній сфері в розрахунку на 1 особу, грн	0,922	0,846	0,337	0,34	0,971	0,146	-0,323	0,559	0,942	0,920	1,000	
Середньооблікова кількість штатних працівників суб'єктів туристичної діяльності, осіб	0,989	0,894	0,265	0,225	0,941	0,005	-0,38	0,509	0,99	0,981	0,945	1,000
Обсяг туристичного збору, млн грн	0,924	0,819	0,257	0,392	0,941	0,219	-0,319	0,623	0,943	0,886	0,964	0,938

*Джерело: розраховано автором на основі даних Державної служби статистики України.

В умовах значної тінізації туристично-рекреаційної сфери на локальному рівні в місцевих органах влади обмежені як фінансові ресурси, так і відповідна мотивація для

розбудови туристичної інфраструктури у відповідних громадах, що знижує потенціал туристично-рекреаційної сфери у розвитку економіки громад (регіонів). І, власне, аналіз вказав на відсутність важливого причинно-наслідкового зв'язку між обсягами капітального інвестування в туристично-рекреаційну інфраструктуру, динамічним розвитком туристично-рекреаційної сфери (темпи росту ВДВ), зростанням доходів від неї до місцевих бюджетів (рис. 4). Адже темпи росту туристичного збору по регіонах України дисонують з процесами нарощення розвитку туристично-рекреаційної сфери за ВДВ і капітальними інвестиціями. А основний непрямий податок, який в умовах тінізації туристичного ринку сплачують споживачі туристичних послуг – ПДВ, надходить виключно до Державного бюджету. А розвиток туристичної інфраструктури на локальному і регіональному рівнях перебуває в компетенції місцевих органів влади.

Рис. 4. Тенденції основних показників розвитку туристично-рекреаційної сфери регіонів України за досліджуваний період

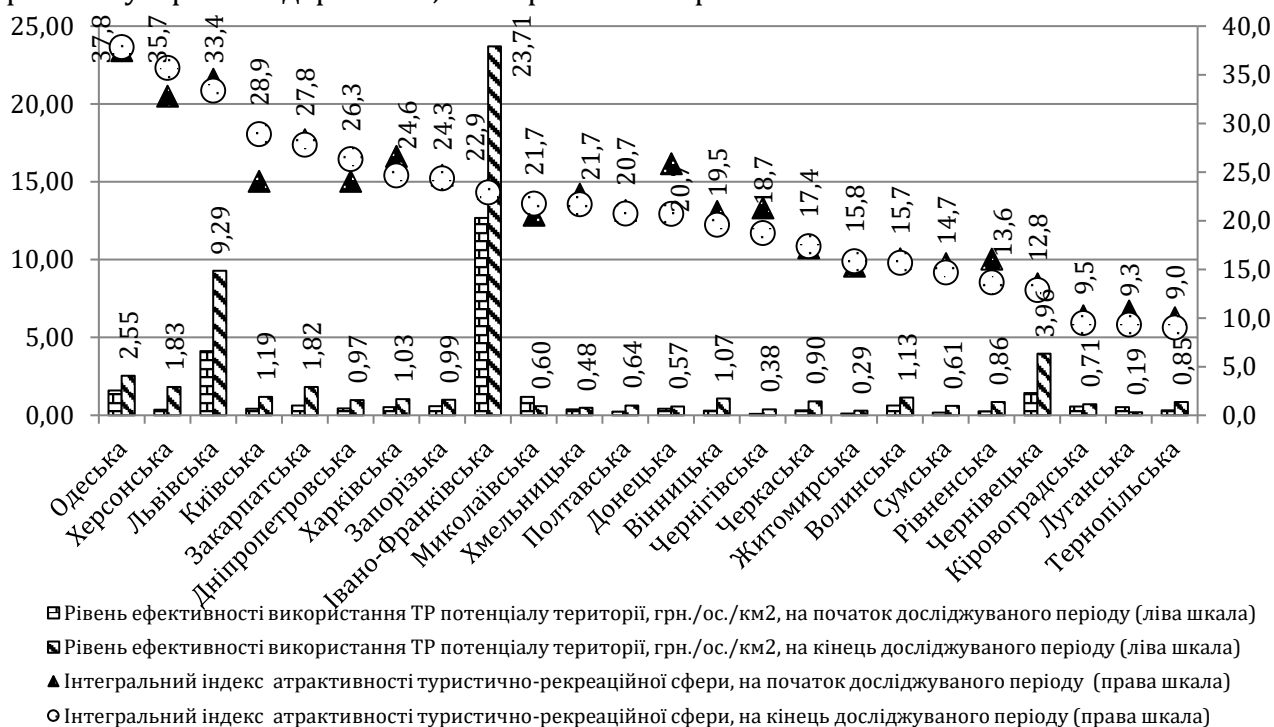
Джерело: розраховано автором.

У цих умовах хаотичний розвиток тіньового турбізнесу може становити інтерес для місцевих еліт лише з погляду участі в ньому на правах співвласності чи отримання корупційної винагороди. Це залишає сектор переважно на шляху «дикого» розвитку. Він спирається на колосальний нереалізований туристичний потенціал як внутрішнього, так і в'їзного туризму. Але водночас супроводжується хронічним недофінансуванням інфраструктури та викликаною цим обмеженістю туристичних потоків з країн з «вибагливим» споживачем [12].

Проведені нами дослідження показали також тісну залежність ефективності використання туристично-рекреаційного потенціалу регіонів та атрактивності туристично-рекреаційної сфери регіонів України у аналізований період. (рис. 5), про що свідчить, зокрема, високий коефіцієнт кореляції (0,688765 на кінець досліджуваного періоду).

Але якщо розглянути в розрізі складових формування індексу атрактивності туристично-рекреаційної сфери регіонів України, то можна констатувати, що найбільший вплив на рівень ефективності використання туристично-рекреаційного потенціалу регіонів України у 2018 р. мали такі компоненти, як індекс культурної привабливості (коефіцієнт кореляції становить 0,758946) та інтегральний індекс інвестиційної привабливості туристично-рекреаційної сфери (коефіцієнт кореляції становить 0,967032). Натомість низькою була залежність синтетичного індикатора привабливості туристичної інфраструктури та рівня ефективності використання туристично-рекреаційного

потенціалу території (коефіцієнт кореляції становить 0,228167), що пов'язано з низьким рівнем розвитку туристично-рекреаційної інфраструктури, яка на сьогодні не служить необхідною платформою для нарощення потенціалу розвитку туристично-рекреаційної сфери регіонів України, а тому є основним пріоритетом підтримки та стимулювання розвитку в рамках державної, секторальних та регіональних політик.

Рис. 5. Залежність ефективності використання туристично-рекреаційного потенціалу та атрактивності туристично-рекреаційної сфери регіонів України

Джерело: розраховано автором.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Отже, проведений аналіз чинників впливу на формування потенціалу туристично-рекреаційної сфери регіонів України дав змогу згрупувати їх у такі групи: природно-географічні, економічні, соціально-демографічні, інституційні, науково-технічні.

Більш глибокий аналіз залежностей основних показників розвитку туристично-рекреаційної сфери регіонів України за період 2013-2018 рр. вказав на проблему неефективного використання транспортної інфраструктури у нарощенні потенціалу розвитку туристично-рекреаційної сфери регіонів України, проте на ефективність використання туристично-рекреаційного потенціалу території позитивно вплинули як обсяги капітальних інвестицій у туристично-рекреаційній сфері (коефіцієнт кореляції становить 0,956468), так і обсяги прямого іноземного інвестування (коефіцієнт кореляції становить 0,971406), що визначає доцільність подальшої державної та локальної політики підтримки та стимулювання як внутрішнього, так і іноземного інвестора у розвиток туристично-рекреаційної індустрії регіонів України.

Результати цього дослідження можуть бути використані під час формування загальнодержавної, регіональних і локальних стратегій і програм розвитку туризму та рекреації, адже дають змогу скерувати підтримку і стимули на ті чинники, що є більш визначальними під час нарощення потенціалу розвитку туристично-рекреаційної сфери регіонів України.

Список літератури

1. Вахович І.М., Малімон В.В. Інституційні теорії у системі теорій розвитку регіональних ринків медичного туризму. *Економічний форум*. №3. 2017. С. 34-44.

2. Щеглюк С.Д. Взаємозв'язок просторової організації бізнесу та міського розселення населення. Проблеми регіоналістики: минуле, сучасне, майбутнє: тези наук.-практ. Інтернет-конф. (3 березня 2017 р.). К.: КНЕУ, 2017, С.254.
3. Стадник В.В., Головчук Ю.О. Маркетингові підходи до аналізу чинників макросередовища в контексті економічної безпеки бізнес-стратегій підприємств туристичної індустрії. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2019, № 5. С.224-232.
4. Попадинець Н.М. Вплив торгівлі на розвиток туристичного кластеру в регіоні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*: 2018. Вип. 4 (132). С. 23-28.
5. Олексюк Г.В., Попадинець Н.М., Лисяк Н.М. Концептуальна фінансово-економічна модель урбанізованих систем. *Економіка та право*. 2020. № 2 (57). С. 84-95.
6. Anhelko I.V., Oryshchyn I.S., Popadynets N.M. Zhuravel Yu. V., Nezveshchuk-Kohut T.S. Theoretical and methodological principles of tourist attractiveness of territories. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2020. №3(143). С. 43-47.
7. Мазаракі А.А. Детермінанти розвитку туризму. Туризм XXI століття: глобальні виклики та цивілізаційні цінності: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Пряшів, 10–11 квіт. 2019 р.) / відп. ред. А. А. Мазаракі. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 196 с. С.76-78.
8. Кривега К.В. (2005). Туристична інфраструктура: поняття та складові. *Гуманітарний вісник ЗДІА*, №21. С. 118-121. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpvgvzdia_2005_21_13.
9. Лендел О.Д. Напрямки розвитку інфраструктури ринку туристичних послуг регіону. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія "Економіка"*, 2018. 1(9), 111-114.
10. Статистичний збірник «Регіони України» 2019. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/12/zb_ru1ch2019.pdf
11. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. Навчальний посібник. Чернівці: Книги-XXI, 2003. 300 с.
12. Олексієнко О. Нереалізований потенціал. Чим небезпечна тінізація туристичної галузі. *Український тиждень* № 31 (507) від 3 серпня, 2017.

References

1. Vakhovych, I.M., Malimon, V.V. (2017). «Institutional theories in the system of theories of development of regional markets of medical tourism». *Ekonomichnyj forum*. №3, pp. 34-44.
2. Schehliuk, S.D. (2017). «Relationship between spatial organization of business and urban resettlement». *Problemy rehionalistyky: mynule, suchasne, majbutnie*. [Problems of regionalism: past, present, future]. *Proceeding of the Materials of the of scientific practice Internet conference*. (March 3, 2017). KNEU, Kyiv.
3. Stadnyk, V.V., Holovchuk, Yu.O. (2019). «Marketing approaches to the analysis of macro-environmental factors in the context of economic security of business strategies of the tourism industry». *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu*. № 5, pp. 224-232.
4. Popadynets', N. M. (2018). «The impact of trade on the development of the tourism cluster in the region». *Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*. Issue 4 (132), pp. 23-28.
5. Oleksiuk, H.V., Popadynets', N.M., Lysiak, N.M. (2020). «Conceptual financial and economic model of urban systems». *Ekonomika ta pravo*. № 2 (57), pp. 84-95.
6. Anhelko, I.V., Oryshchyn, I.S., Popadynets, N.M. Zhuravel, Yu. V., Nezveshchuk-Kohut, T.S. (2020). «Theoretical and methodological principles of tourist attractiveness of territories». *Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*. №3(143), pp. 43-47.
7. Mazaraki, A.A. (2019). «Determinants of tourism development». *Turyzm XXI stolittia: hlobal'ni vyklyky ta tsyvilizatsijni tsinnosti*. [Tourism of the XXI century: global challenges and values of civilization]. *Proceeding of materials International. scientific-practical conf.* (Presov, April 10-11, 2019) / In Mazaraki, A. A. (ed.). Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, Kyiv. pp. 76-78.
8. Kryveha, K.V (2005). «Tourist infrastructure: concepts and components». *Humanitarnyj visnyk ZDIA*. №21. pp. 118-121. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpvgvzdia_2005_21_13.
9. Lendiel, O. D. (2018). «Directions of development of infrastructure of the market of tourist services of the region». *Naukovyj visnyk Mukachivs'koho derzhavnoho universytetu. Serii "Ekonomika"*. № 1(9), pp. 111-114.
10. Statystychnyj zbirnyk «Rehiony Ukrainy» 2019. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. [Statistical collection "Regions of Ukraine" 2019. State Statistics Service of Ukraine]. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/12/zb_ru1ch2019.pdf
11. Kyfiak, V.F. (2003). *Orhanizatsiia turystychnoi diial'nosti v Ukraini*. [Organization of tourist activity in Ukraine]. Knyhy-KhKhI. Chernivtsi. Ukraine.
12. Oleksienko, O. «Unrealized potential. How dangerous is the shadowing of the tourism industry». *Ukrains'kyj tyzhden'*, № 31 (507) dated August 3, 2017.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2021 р.